

La Cerdanya: obertura i equilibri

JORDI PERE CERDÀ

Els amants de les serres muntanyenques saben prou bé que cap d'elles no s'aparia ben bé amb la veïna, ni amb cap altra. Això passa igualment amb els quatre o cinc massissos que prenen el seu alçament en la cussolada de Cerdanya, que l'enronden, l'acaronen, igual com si fossin els dits que coronen el palmell de la mà. La diversitat que he dit es veu encara més si estudiem el conjunt de la comarca. Llavors que les valls catalanes passada l'Albera fins a la Maladeta,

acaben en una gegantesca paret de roca que obliguen a qui vol passar de l'una a l'altra a enfilarse en unes altituds de dos mil tres-cents, dos mil cinc-cents metres, la Cerdanya, ella, va amansint gradualment la seva culassa fins a un altiplà a bastament eixamplat per atresorar pasquers, deveses, boscos i estanys; riqueses naturals i conreuades en temps immemorials. Amb el tractat dels Pirineus van voler dividir i separar els drets comunals d'aquestes terres, i no foren mica fàcils de destriar.

Alp. «La manera de viure el lloc que ens envolta ha canviat molt en les últimes dècades».

Tres camins d'aigua

Aquell altiplà s'obre a sobre tres camins d'aigua. Tot i que les fonts neixen molt a prop l'una de l'altra, (si fa no fa una lleuga, comptant-hi la font de la Raur, afluent del Segre), cada u d'aquells ulls d'aigua dirigeix el doll en oposició a l'altre, cavant poc a poc, però ben aviat, el llit fondo de la seva caminada.

Una vall tira a l'est de dret, com si li trigués de capbussar en el mar; els vells van posar-la a sota la invocació de Thetis; l'altra, atreta al nord com ho fa l'imant de les brúixoles porta un nom que cospa les delicadeses de la primera poesia nascuda al si de l'Europa, quan sortia tot just del caos de les inva-

Llivia. «L'imaginari,
porta de l'aventura,
ens ofereix la
possibilitat d'escapar
al localisme».

FOTOGRAFIES: AIDG

sions: la bella Auda. La tercera vall és la que forma pràcticament la Cerdanya geogràfica, a què hem reduït en els nostres dies l'àmbit del que significava a l'edat mitjana el comtat de la Cerdanya. Lluís XIV, en una xemeneia de Versalles dedicada al «Rei Sol», la fa anomenar (excuseu del poc) «Nació Cerdana». La tercera vall, doncs, d'aiguaneix a la falda del Puigmal fins a l'Ebre, ens l'ofereix un riu que simbolitza en la rel del seu nom, l'or: sic oris. No podem dir per ara si el símbol preintuïa les hortes del lleidatà i la xarxa dels recs, sèquies i canals que faran la fortuna de tots aquells Urgells enrosarats al fil de l'aigua, o bé si els romans arribaven a un país on les mines del mineral preciós ja estaven esgotades per unes incursions més llunyanes, més enfondides en temps prehistòrics, i que els viatges d'Heracli podrien obrir a la nostra dèria de somnis.

La mitologia és el llindar del reialme de l'imaginari, però es diu igualment que no hi ha fum sense foc. Ara que aquell foc i aquell fum del moment precís on va ésser viscut (va haver-hi un moment precís, hi ha un moment on tot viscut ha estat l'instant d'ara) ha arribat fins a nosaltres i, travessant els sostres innombrables de les generacions que ens n'han tramès un record, un ínfim de record, una partícula de record, i el portem en el nostre pen-

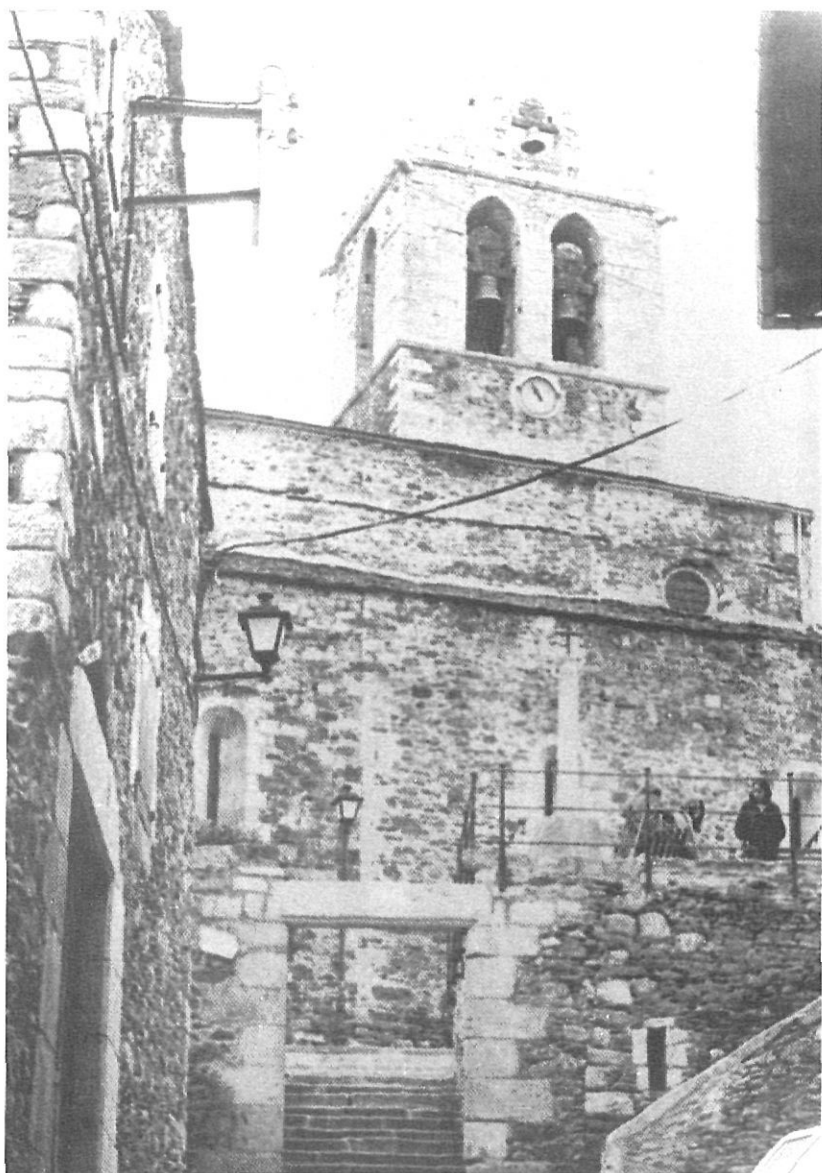
sament col·lectiu amb la forma d'un repulsiu lligat a la por, o bé d'una atracció lligada a un benestar. «E vero?», com diuen els italians.

I és un altre italià que, obligat a renegar de l'evidència, afegia: «Puoi, si muove!» Ens movem! No sols el món gira, sinó que es mou, i nosaltres amb ell.

El món i el Born

La manera de viure el temps nostre, la manera de viure el lloc que ens envolta, ha canviat molt en les últimes dècades. El turisme, seguint l'oportunitat dels mitjans de comunicació que la ciència ha posat al nostre abast, és el gran «acte-fact» dels moments d'ara, senzillament perquè és mobilitat. Els catalans ja tenim la dita: «Dóna la volta al món i torna al Born».

Les comarques al vol

Llívia. «Amb el tractat dels Pirineus van voler dividir i separar els drets comunals d'aquestes terres, i no foren fàcils de destriar».

El que passa és que li hem presat el sentit de: «El Born val millor que el món». Falsen, en aqueix cas, la lliçó que ens dóna «el seny». Prenem del text allò que ens convé, i evacuem el text real comandat pel verb «dóna» que es pot interpretar com un manament: Ves a veure món! Aprèn, coneix, surt de casa; després torna. L'imaginari, porta de l'aventura, ens ofereix la possibilitat d'escapar al localisme.

Això que hi estem tan bé, arraulits en la clofolla de l'ou del lloc on vam nàixer, en l'ambient ple de sentits, de ressons, de matisos d'allà on vivim. Avui, per exemple, que la primera neu empolsina les crestes a vista de mes finestres, la clina de les muntanyes, avui que hem encès el primer foc a la xemeneia per olorar l'olor de fum, l'amargor de la resina que crema tot xiuxiuejant dins el tiroll de pi. És cosa corprenedora de veure pujar, fogar amunt, les «vespilles» que espeteguen. M'han dit que el mot «vespilla» per significar guspira no ha passat enllà de la ratlla. Nosaltres el fem servir igualment per als flocs de neu. Quan són menudets, si creixen passen a flocs, i si arriben a borralls és que comença un bon nevàs. A mi mateix m'ha passat d'oír anomenar-les «miquelets», pel seguici de guspises de foc que corren de vegades pel crostonat de l'estatgí. «Ara arribem els miquelets», deia la meua àvia.

Llívia. «Es diu que no hi ha fum sense foc. Ara aquell foc i aquell fum han arribat fins a nosaltres, travessant els sostres innombrables de les generacions».

La història i el localisme

I ara que, sobtadament, em puja el mot del fons de memòria on estava enfondit, ensems amb una flaire de falda materna i la dolçor lluminosa de les meravelles de la infantesa, m'adono que el mot porta dues significacions possibles. Una podria ésser el record de les apoteosis de la València «Santjosepadora» reportades per la veu popular, on el mot «Falles» s'hauria carregat d'un lleuger embruixadís lligat al mot «Faia» per «Fada». És un nom que trobem en certs pobles de Cerdanya. A Sallagosa hi havia «la Faieta»; quan la vaig conèixer era ja una dona vella, més peluda i embigotada que un alferes, que hauria fet carrera a les amèriques; tenia el mal costum de fer por als nenets i per això els homes ens amonestaven: «Mira que si la Faieta t'agafa et comptarà les velles!» Té un ressò de relacions brutals, dures, d'una naturalitat primitiva, entre alcavota d'edat mitjana i sàtir romà. Ja veieu on em porta el seguici! L'altra acceptació que em dona el mot «miquellet» seria el record fugitiu, ràpid, lluminós, dels grups que s'alçaren en contra de les armades de Lluís XIV. On comença la història? On comença el localisme? Quan fa que hem deixat l'espluga que guardava la tribu? Potser no faci tant de temps com ens pensem. A Llo la veu oral reporta que les esplugues de la vall del Segre van quedar utilitzades fins a finals del dinou; eren dues famílies que vivien allà entre la roca i uns envans de postes que els protegien dels óssos i dels llops i que van desaparèixer en descobrir l'estricnina, llavors que el segle havia llargament fet el tomb de la seva meitat. Hi ha qui ha dit que possiblement el segle dinou hagi acabat només aquests dies de Nadal que hem passat. Segle d'idees, de lluites socials, al volt de l'avançada de les coneixences humanes, de les ciències i del progrés industrial.

Puigcerdà. «On comença la història? On comença el localisme? Quan fa que hem deixat l'espluga que guardava la tribu?»